

LITT OM BEBYGGELSEN I TRØNDELAGS- BYGDENE

AV ROAR TØNSETH

Vår fjellsport er ikke så overvettets gammel. (Det hender sig at ens onkel var blandt pionerene i distriktet).

Bare for et par generasjoner har høifjellet vært et skattet land. Invasjonen har imidlertid vært stor — sansen for det nye rikets herligheter har hatt sterk vekst.

Men som så ofte når nye veier bestormes, så løp man også her ifra verdier — verdier som blev liggende tilbake, og som man senere måtte få til opgave å hente frem igjen. Eller var det slik at øiet blev så blendet av dette skinnende villfjellet, at det mistet evnen til å fatte skjønnheten i det som lå utenfor? — De blev iallefall avlegs, våre besteforeldres skjønnhetsidealer: de bugnende åkrer, de velstelte gårder — landskapet som var kommet inn under kultur. Turen gjennom bygden blev vel for våre fjellvandrere nærmest et onde av nødvendighet.

Jeg tror vi nu er iferd med å få øie på enkelte sider av det etterglemte, og skal her komme litt nærmere inn på en av dem: vår bygningskultur.

Jo mere man reiser omkring — jo mere man får anledning til å ta forholdene i øiesyn andre steder, desto sterkere inntrykk får man av at *trøndersk trebebyggelse er høist særpreget og av stor æstetisk verdi.*

Det er særlig bondegårdenes våningshus vi her skal titte litt nærmere på; og vi skal med én gang fastslå at det typiske trøn-

derhus er forholdsvis meget smalt og vanligvis opført i to etasjer. Lengden derimot kan variere uhyre. Jeg har målt hus som har vært innpå de 40 meter.

Hvad er det da som er pent i disse lange hovedbygningene? Mangen studiosus, som umiddelbart har hatt følelsen av å stå overfor noget godt, tror jeg er blitt skuffet, når fasademålingene er ferdig optegnet. Portalen kan være riktig vakker, forholdene i vinduene — såvelsom i enkelte vindusgrupper — kan være riktig gode, tømmermannspanelet eller laftetømmeret kan gi veggflaten en riktig kraftig struktur; men nogen bevisst fasadekomposisjon vil man som regel lete forgjeves etter.

Saken er, at det er ruminndelingen som gjennom nåvene dikterer disse fasader, idet man får denne feltinndeling, som særlig gjør sig gjeldende hvor nåvene innklædes og gis en

annen farve enn veggene. Feltenes bredde varierer eftersom rummene omfatter 1 eller 2 fag — sjelden mere. Så kommer da disse feltene på rekke og rad — eftersom det passer i planen — og sjelden med henblikk på fasadevirkningen; men det forhindrer imidlertid ikke at disse lange husveggene ofte får en tiltalende opbygning med en behagelig rytmisk virkning. (Sannsynligvis har dette sin grunn i, at det hele er opbygget bare av disse to enheter: 1- og 2-fagsfeltene). Fig. 1.

Det er videre av stor betydning at bebyggelsens domine-

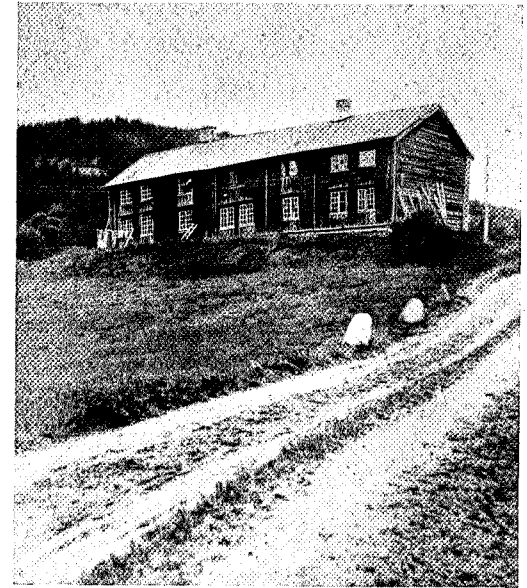

Fig. 1

rende linjer i vårt kuperte terreng blir de lange horisontaler, som formår å bringe kontrastvirkning inn, og som derigjennem gir denne behagelige følelse av ordnende menneskehånd i naturen. Isolert bør de imidlertid ikke sees — de trenger likesom støtte, disse lange, smale og høie huskroppene. De må sees i sammenheng med gårdens hus forøvrig. Her er det kanskje de har sin største æstetiske verdi, idet de muliggjør det lukkede, intime

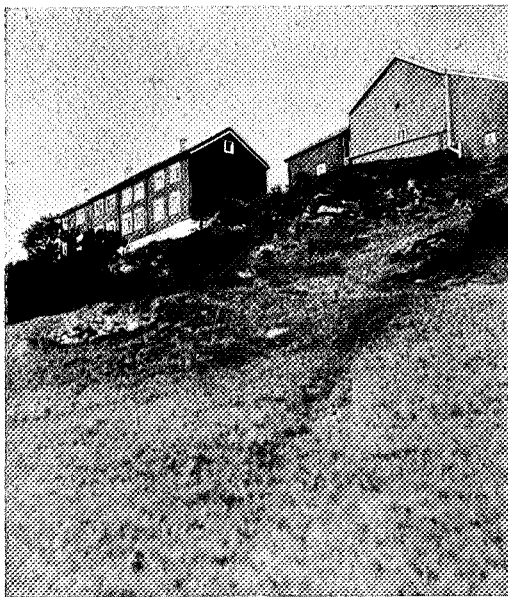

Fig. 2

gårdsinteriør og bevirker at gårdsanleggene får denne velgjørende fasthet utad*). At denne fasthet utad er så verdifull vil innsees når man tenker på de trønderske bønders utpregede trang til å plasere sine gårder dominerende — på høidedrag i terrenget. (Fig. 2).

Jeg har først og fremst villet dvele ved de lange våningshus, fordi de er så almindelig forekommende, så særpreget trønderske og kanskje de,

hvis skjønnhetsverdi det kan være vanskeligst å fatte. Hustypens tilblivelse må sees på grunnlag av trønderhusets tradisjonsbundne 1-værelses bredde — hvor tilbygning jo bare

*) Hvordan virkningen blir når slike store gårdsanlegg berøves sin gamle hovedbygning, og denne erstattes av noget adskillig kortere — kanskje noget med litt «villa-stil» over sig — har man dessverre anledning til å beskue ved enkelte av våre prestegårder. At der ved disse ofte oppstår en interessekonflikt skal innrømmes; men der har vært syndet unødig. Det later dog heldigvis til at forståelsen på dette område er i god fremvekst.

er mulig i lengderetningen — og kårstuens direkte tilbygning til hovedbygningen.

Søker vi fra disse riktig lange hovedbygninger nedover mot de stadig kortere, vil vi snart innse at husenes æstetiske verdi blir mindre og mindre avhengig av omgivelsene — av uthusbebyggelsen og også av landskapet som bakgrunn.

Den bygningstype, der opptrer som en virkelig helstøpt arkitekturfrembringelse, vil man i første rekke finne bygget over grunnplanen med gang i midten og en stue på hver side. Her står man overfor den symmetriske fasadeutformning: et smalere midtfelt med inngang og 1 vindu over (mot den) og bredere 2-fags sidepartier. Lengden er her som regel kommet i et rimeligere forhold til bredden og høiden — det er likesom blitt proporsjoner i bygningskroppen, slik at hus av denne type — og mindre — kan tillate sig å optre fritt. Det er derfor disse hus som har et ord til oss idag, når vi står overfor oppgaven å bygge boliger i de åpne villastrøk. (Fig. 3).

Fig. 3

De mindre typer — bare med stue på ene siden av gangen — møter vi på småbruk, plasser og fjellgårder. Blandt disse finner vi etter min mening den mest charmerende utformning av trønderkunst. Dør- og vindusgrupperingen avviker her som oftest fra det vanlige strenge skjema — blir langt friere, mere malerisk. Således ser man gjerne en type med inngang — og

vindu over — ytterst på den ene langveggen, og så kommer der bare 1 vindu i første etasje i den andre ytterkanten. Planen har diktert denne løsning, som utad virker så utmerket.

Av den største betydning er det naturligvis at veggstrukturen ved slike typer er heldig. Kraftig malt tømmermannspanel er jo vakkert, men enda finere kan trevirket ta sig ut, når det er blitt værslitt, sølvgrått eller solbrent, fløielsbrunt.

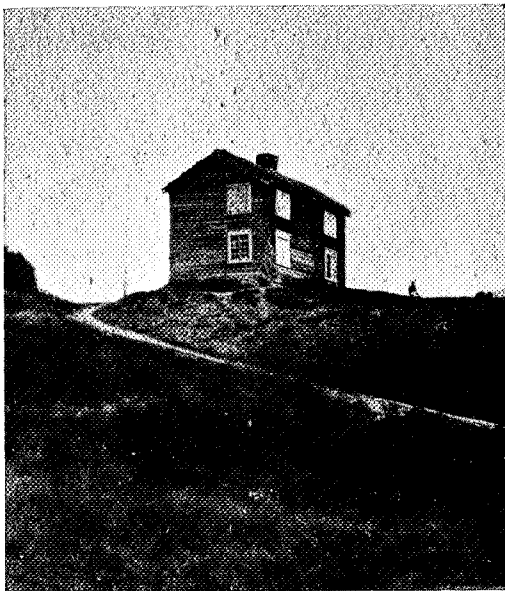

Fig. 4

Når hus av denne størrelse kan påtreffes i 1½ etasje, så er det fordi man fra gavlene får tilstrekkelig lys til rummene ovenpå. Noget oppbygg over taket er det jo aldri tale om på det jevne trønderhus.

Om det skulde synes rimelig at høiden innskrenkes ved de små plantyper, så kan jeg ikke fri mig fra den opfatning, at selv et meget kort hus med 2 fulle etasjer kan gå forbløffende godt inn i det trønderske landskap. (Fig. 4).

Jeg kan ikke tenke mig en bedre løsning av et enkelt hus oppe på den snaue bakkekammen.

Hvordan vilde billedet ha tatt sig ut om der istedetfor på denne tomten blev plasert en av disse schweizer-villaene med langt utoverhengende tak, smale vindskier, løvsagverk på mønet og i gavltoppene, tynt fliset panel og gjerne med et glasveranda-utbygg på siden, slik som man nu dessverre så altfor ofte ser hus bygget ut over bygdene?

Rotløsheten, disharmonien skulde bli iøinefallende.

De som bygget på den gode gamle måten var ikke besatt av vår tids Benoniske verandahofferdighet og dermed beslektede *mindre* gode tilbøieligheter. Hamsun lar ordene falle slik:

«Benoni: Jeg er blit saa hoffærdig, sier han til Maleren, at jeg vil ha reist mig et Skur her, et aldeles bedrøvelig Reisverk, sa han.

Maleren, en Bygdens Mand, fattet ingenting. Et Skur?

Folk kalder det for Veranda, sa Benoni og vendte sig bort.

Hvad skal Dokker med den?

Nei, det kan du ha evig Ret i. Det var nu bare for Trøisomhet, for at ha et Sted at staa og se ifra».

Ja, gid alle vår tids Benonier riktig vilde benytte sine verandaer til å se ifra — se med åpne øine ut over bygden, over mot de vakre gårdene som blev bygget i den tid da tradisjon hadde noget å bety — da stilsansen ennu eksisterte.

Det er jo gjerne slik at nogen skade skal der til før man blir klok. Det var bare å håpe at den nødtørftige klokskap blev folket i våre bygder tildel før det vakre landskap gjennom uforstandig byggemåte er blitt helt vansiret.

Vi som foretar streiftog for å fryde oss i vår herlige natur, vi har sandelig her et interessefelt; og en forpliktelse har vi til å bidra vårt til øket forståelse av at vi i vår gode, gamle bygningskultur har verdier som det er grunn til å verne om og bygge videre på.

Roar Tønseth.